

Quine, Laudan ve Doğallaştırılmış Epistemolojinin Normatifliği Sorunu

Quine, Laudan and the Normativity Problem of Naturalized Epistemology

MAHMUT ÖZER

Aksaray University

Received: 15.08.2022 | Accepted: 11.12.2022

Abstract: Quine's "Epistemology Naturalized" is the locus classicus of naturalism in epistemology. Many traditional epistemologists criticized the naturalization of epistemology specifically targeting this article. The critics argue that Quine abolishes the normativity of epistemology. For he proposes epistemology as a chapter of psychology. Laudan, like Quine, believes that epistemology should be naturalized. However, he criticizes Quine's project of naturalization for similar reasons as Quine's critics. Instead, he proposes a new project that he calls "normative naturalism". In this work, I will first argue against the critics of Quine and then argue that both Quine's and Laudan's naturalized epistemologies are hypothetically normative.

Keywords: Quine, Laudan, naturalized epistemology, justification, hypothetical normativity.

Giriş

Felsefede doğalcılık eğilimi Quine ile başlamamış olsa bile, Quine'in 1969 yılında yayımladığı "Epistemology Naturalized" makalesi, özellikle epistemoloji ve bilim felsefesi literatüründe doğallaştırma yaklaşımının klasiği olarak kabul edilir. Ancak Quine'in doğalcı epistemoloji anlayışının bu makaleden veya bu makaleden sık sık alıntılanan birkaç cümleden ibaret olduğunu düşünmek hem Quine'a yapılmış bir haksızlıktır hem de Quine'in epistemolojisinin doğru bir biçimde anlaşılmasına neden olmaktadır.

Quine'in yeni epistemolojik anlayışına sıklıkla yöneltilen eleştirilerden biri doğallaştırma ile epistemolojinin normatifliğinin ortadan kalktığı savıdır (Kim, 1988; Bonjour, 1994; Putnam, 1982). Bu sava göre bilimler, değerden bağımsız nesnel etkinliklerdir ve normatif değil, betimleyicidirler. Oysa epistemoloji yalnızca inançlarımızın doğasını, nasıl ortaya çıktığını araştıran bir bilim değil, inançlarımızın nasıl olması gerektiğini de irdeleyen bir felsefe disiplini. Quine'in düşündüğü gibi bilimlerin bir alt bölümü haline getirildiğinde, epistemoloji de kaçınılmaz olarak betimleyici bir etkinlik olacak ve normatifliğini yitirecektir.

Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisine yöneltilen normatifle ilgili bu eleştiri daha çok felsefenin doğallaştırılması düşüncesine karşı çıkan geleneksel bilgi kuramcıları tarafından yapılagelmiştir. Quine bu eleştirilere kayıtsız kalmamış, 1969'dan sonra yayımlanan yapıtlarında bazen "Epistemology Naturalized"da dile getirdiği düşünceleri ayrıntılandırarak, bazen eleştirmenlerini doğrudan yanıtlayarak, doğallaştırmayla epistemolojinin normatifliğinin ortadan kalkmadığını savunmuştur. Quine'in bu savunusuna rağmen pek çok felsefeci onun anlayışının epistemolojinin normatif yönünü ortadan kaldırdığı eleştirisini sürdürmüştür.

Bu eleştirmenlerden biri de Larry Laudan'dır. Laudan, yukarıda anılan kimi Quine eleştirmenleri gibi, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin epistemolojinin normatifliğini ortadan kaldırdığı görüşünü paylaşmaktadır. Ancak ilginç bir biçimde Laudan, tıpkı Quine gibi, epistemolojide doğallaştırmanın gerekliliğini savunmaktadır. Ama o, Quine'in iptaline yol açtığını düşündüğü normatifliği yeniden kazandırdığı iddiasıyla "normatif doğalcılık (normative naturalism)" adını verdiği yeni bir doğallaştırılmış epistemoloji anlayışı ortaya koymaya çalışmıştır.

Birinci bölümde geleneksel bilgi kuramcılarının ve Laudan'ın Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisine yönelik bazı eleştirilerini aktaracağım. İkinci ve üçüncü bölümlerde Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin psikolojinin bir alt bölümü olduğu savının, Quine'a rağmen, doğru olmadığını, ayrıca bu sav doğru olsaydı bile bunun epistemolojinin betimleyici bir disiplin olduğunu kanıtlamayacağını tartışacağım. Dördüncü bölümde ise eleştirilenlerin aksine Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin gerekçelendirme kavramını içerdiğini, dolayısıyla normatif olduğunu göstermeye çalışacağım. Son olarak beşinci bölümde hem Quine'in hem de Laudan'ın normatif doğallaştırılmış epistemoloji anlayışlarının hipotetik normatif olduklarını tartışacağım.

1. Quine'in Doğallaştırılmış Epistemolojisi Üzerine Yapılan Kimi Değerlendirmeler

Doğallaştırılmış epistemoloji anlayışına yöneltelen eleştirilerin hedefinde özellikle Quine'in "Epistemology Naturalized" başlıklı makalesi vardır. Eleştirilenlerin bu makalede üzerinde en çok durdukları Quine'in geleneksel epistemolojinin yerine psikoloji biliminin bir parçası olan yeni bir epistemoloji önermesidir. Bundan ötürü kimi felsefeciler Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisini "elemeci (eliminativist)" olarak nitelendirmektedir. Çünkü onlara göre Quine normatif epistemolojinin yerine betimleyici psikolojinin bir alt bölümü olarak nitelendirdiği, normatifliği iptal edilmiş yeni bir epistemolojik anlayışı geçirmek istemektedir.

Quine'in önerdiği yeni epistemolojik anlayışın en şiddetli eleştirilenlerinden biri Jaegwon Kim'dir. Ona göre Quine bizden epistemolojinin normatifliğini yok etmemizi istemektedir:

Quine'in bizden istediği normatifliği ortadan kaldırmaktır. Quine geleneksel epistemolojiyi açıkça "normatif" veya "kural koyucu" olarak nitelendirmese de ne demek istediği açıktır. Epistemoloji, kestirim ve açıklama kapasitesi olan yasa temelli bir kuram ya da olgusal bilimin herhangi bir kuramı gibi "psikolojinin bir alt bölümü" olacaktır; temel işlevi insan öznelerin kuramlarını ("dünya resimlerini") gözlemden ("duyusal alıcılarının uyarımlarından") nasıl geliştirdiklerini anlamaktır. Epistemoloji gerekçelendirme işini bırakacaktır. ... Quine bizden bilginin normatif kuramını betimleyici bir bilimle değiştirmemizi istemektedir (1988, s. 388).

Laurence Bonjour da Quine'in geleneksel epistemolojiyi oldukça dar (pozitivist deneyimci) bir bakış açısıyla yorumlayarak, psikolojinin bir alt başlığı olarak yeniden kurmak istediğini belirtmekte ve tıpkı Kim gibi, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatif olmadığını öne sürmektedir (1994, ss. 285, 289, 2994).

Hilary Putnam, Quine'in "Epistemology Naturalized" da bizi "epistemolojiyi bırakalım ve 'psikolojiye bakalım'" demeye zorladığını ileri sürmektedir. Ancak, Kim ve Bonjour'dan farklı olarak, "Quine'in pozisyonunun salt bir epistemolojik elemecilik" olarak görülmesinin yüzeysel bir değerlendirme olacağını söylemektedir. Kişisel konuşmalarında, Quine'in defalarca normatifliği ortadan kaldırmak gibi bir düşüncesinin olmadığını belirttiğini ve günümüzde "doğallaştırılmış epistemoloji" kavramının "açıkça kendilerinin normatif epistemoloji yaptığını düşünen" pek çok felsefeci tarafından kullanıldığını anımsatmaktadır. Ama Putnam, bunlara karşın, Quine'in "Epistemology Naturalized" makalesinin epistemolojinin normatifliğini "tümüyle ortadan kaldırdığını" düşünmektedir (1982, ss. 18-19).

Larry Laudan da, Putnam'ın belirttiği gibi, epistemolojide doğalcılığın gerekliliğini hararetle savunan ve normatif epistemoloji yaptığını düşünen felsefecilerden biridir. Ancak Laudan da yukarıda andığım geleneksel bilgi kuramcılarını gibi Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatif olmadığını iddia etmektedir.

Laudan, 1984'te yayımlanan *Science and Values* adlı kitabında bir dipnotta, kendi doğalcı anlayışından Quine'in doğalcı anlayışını ayırma düşüncesini ortaya koymuştur. Quine'in doğallaştırılmış epistemolojiyi psikolojinin bir alt dalı olarak gördüğünü belirttikten sonra, kendisinin deneysel epistemoloji ya da yöntembilimi (ya da kendi doğallaştırılmış epistemoloji anlayışını) psikolojinin bir parçası olarak görmediğini söylemiş, bilimlerden yararlanmak söz konusu olduğunda, kendi doğalcı anlayışına göre başvurulacak bilimlerin psikolojiden çok fizik ve biyoloji olacağını vurgulamıştır (14 1984, ss. 39-40).

Laudan 1986'da yayımlanan "Methodology's Prospects" başlıklı makalesinde de Quine'in epistemolojiyi sözde ("so-called") doğallaştırma girişiminin, yöntembilimi, inançlarımıza nasıl sahip olduğumuzu açıklayabilen deneysel psikolojinin bir alt dalı olarak betimleyici bir etkinlik haline getirdiğini, bundan dolayı da yöntemsel tekniklerin normatif eleştirisi olacağını

zayıflattığını söylemiştir (1986, s. 347). Dahası ona göre Quine, betimleyici epistemolojinin normatiflikle bağlarını koparması gerektiğini düşünmektedir (1986, s. 349).

Laudan başka makalelerinde de Quine'a benzer eleştirilerini sürdürür. Ona göre, Quine ve "onun pek çok doğalcı arkadaşları ... betimleyici psikolojinin bir alt dalı olarak epistemolojinin normatif olmayan bir etkinlik olması gerektiğine inanmaktadırlar" (1987, s. 24). Ayrıca Quine, "temelcilik öldüğü, bilgi kuramı da 'bilimselleştiği' için, geleneksel bilgi kuramcılarında ve yöntembilimcilerde rastlanan çeşitli normatif ilgilerin artık meşruiyetini yitirdiğine inanmaktadır" (1987, ss. 24-25). Oysa Laudan, yöntemin doğallaştırılmasının normatifliği ortadan kaldıracığına inanmamaktadır. "Tam tersine, *tamamen 'bilimsel' ve 'betimleyici' bir yöntem anlayışının normatif sonuçları olduğunu göstermek mümkündür*" (1987, s. 25, vurgular Laudan'ın). Laudan, "Normative Naturalism" başlıklı makalesinde ise epistemolojinin doğallaştırılmasıyla normatifiğe neredeyse hiç yer kalmadığını Quine'in kabul eder görüldüğünü öne sürmektedir. Ama ona göre Quine, epistemolojiyi betimleyici psikolojinin bir alt dalı haline getirerek doğalcılığa cüretli bir biçimde yer açmanın, epistemolojinin normatif ve kritik işlevini ortadan kaldırmak demek olduğunu ve bunun da "kendi kendini ayağından vurmak" anlamına geldiğini görememiştir (1990, ss. 45-46).

Hem geleneksel bilgi kuramcılarının hem de doğalcı Laudan'ın Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisine yönelik eleştirilerinde iki temel sav dikkat çekmektedir. Birincisi, Quine epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü yapmak istemektedir. İkincisi, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisi normatif değildir. İkinci savın büyük ölçüde birinci sava dayandırıldığı söylenebilir: Quine'in önerdiği yeni epistemolojik yaklaşım normatif değildir, çünkü Quine epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü olarak düşünmektedir. Peki, epistemoloji psikolojinin alt bölümü olunca neden normatifliğini kaybetmiş? Çünkü psikoloji olgusal ve betimleyici bir bilim dalıdır; epistemoloji psikolojinin bir alt bölümü ise epistemoloji de kaçınılmaz olarak normatif değil betimleyici bir disiplin olacaktır. Bu akıl yürütmede sorgulanması gereken üç ön kabul vardır: Quine'in epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü haline getirdiği varsayımı, özel olarak psikolojinin ve genel olarak bilimlerin tamamen betimleyici ve normatif olmayan insan etkinlik-

leri olduğu varsayımı ve betimleyici bir disiplinin alt bölümlerinin de kendiliğinden betimleyici olacağı varsayımı.

2. Epistemoloji Psikolojinin Bir Alt Bölümü (mü)dür(?)

Laudan ve Quine'in epistemolojiyi doğallaştırma girişimine karşı çıkan pek çok geleneksel bilgi kuramcısı, psikolojinin bir alt bölümü haline getirerek, Quine'in epistemolojinin normatifliğini ortadan kaldırdığını ileri sürmektedir. Quine gerçekten de epistemolojinin psikolojinin bir alt bölümü olarak görülebileceğini söylemiştir (1969, ss. 75, 82, 83; 1973, s. 3; 1981, s. 72). Ama yalnız buna dayanarak Quine'in epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümüne dönüştürdüğünü ileri sürmek oldukça yüzeysel bir yaklaşım olabilir. Çünkü Quine'in psikoloji ve epistemoloji arasındaki ilişki konusunda hem "Epistemology Naturalized" da hem de diğer yapıtlarında varsayıldığı gibi demek istemediğini düşündüren cümleler de vardır. "Epistemology Naturalized" şu cümlelerle başlar:

Epistemoloji bilimin temelleriyle ilgilenir. Böyle geniş bir perspektiften bakınca, epistemoloji, bölümlerinden biri olarak matematiğin temellerinin irdelemesini de içerir (1969, s. 69).

Eğer matematik ve diğer bütün bilimler psikolojinin bir alt kümesi değilse (ki açıkça değil ve Quine'a göre de öyle olmadığını sanırım güvenle varsayabiliriz), bilim(ler)in temelleriyle ilgilenme işlevi olan epistemoloji psikolojinin bir alt bölümü olamaz. Epistemolojinin işlevi bilim(ler)in temellerini araştırmaksa, bu işlevi bilimlerden birinin alt bölümü olan bir disiplinin yerine getirmesi beklenemez.

Quine "Epistemology Naturalized"ın ilerleyen satırlarında geleneksel epistemolojinin indirgemeci yaklaşımının tarihsel başarısızlıklarına dikkat çeker. Epistemolojinin psikolojinin bir alt bölümü olarak düşünülmesini önermesinin temel nedeni de bu geçmiş başarısızlıklardır. Ona göre geleneksel bilgi kuramcılarının gerekçelendirme konusundaki çabaları tatmin edici bir sonuca ulaşamamıştır. Bu konuda en çok uğraşanlardan biri olan Rudolf Carnap rasyonel yeniden kurma diye adlandırdığı, fizikselciliği duyu deneyimi, mantık ve kümeler kuramı ile temellendirme uğraşında, Quine'a göre ne yazık ki başarılı olamamıştır. Öyleyse artık başka yollar arama zamanı gelmiştir. Bilgi kuramcısının, bilimin ya da bilginin temellerini araştırır ve "kendi dünya resmini" oluşturmaya çalışırken, izlemesi gereken en

güvenilir delil (ya da ipucu) “duyumsal alıcılarının uyarılmasıdır”. Ona bu konuda en çok yardımcı olacak bilgi alanı da psikolojidir. Öyleyse, psikolojiden yararlanmaktan neden geri dursun? (1969, s. 75).

Quine’ın belirttiği gibi epistemoloji (psikoloji de dâhil olmak üzere) tüm bilimlerin temelleriyle ilgilenir. Ancak Quine’a göre bilimlerle felsefe birbirinden keskin sınırlarla ayrılmazlar. İnsanın yaşam mücadelesinde bilginin ve bilginin sembolleştirilerek nesilden nesile aktarılmasının önemi tartışılmaz. Quine’a göre insanlığın bilgi birikimi bir bütündür. Kuşkusuz, zaman içinde işbölümü ve çeşitli uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasıyla bilgi türlü disiplinlere ayrılmıştır. Ama ortalama sağduyudan en incelikli bilimsel kuramlara kadar tüm bilgi türleri birbiriyle bağlantılıdır. Quine bilginin bütünlüğünü ve zaman içindeki değişimini açıklamak için, Otto Neurath’ın gemi benzetmesinden yararlanır (1960, s. 3; 1969, s. 84; 1981, ss. 72, 178). Ona göre “felsefeci ve bilim insanı aynı gemidedir” (1960, s. 3). Doğalcı felsefeci ya da bilgi kuramcısı bilginin temellerini araştırırken miras aldığı bilgi sisteminin geçmişten geleceğe devamlılığı olan bir bütün olduğunun farkında olmalı, bu bilgi sistemine bir bütün olarak inanmakla birlikte sistemin bazı kısımlarında sorunlar olabileceğini hesaba katmalıdır. Sistemi anlamaya, açıklamaya ve geliştirmeye çalışırken, tıpkı Neurath’ın gemi benzetmesinde dikkat çekildiği gibi, araştırmasını gemi sefer halindeyken, bilgi sisteminin içinde kalarak sürdürmelidir. Sistemde hatalar varsa bunları da sistemin işleyişini durdurmadan düzeltmeye çalışması gerektiğini bilmelidir (1981, ss. 72, 178).

Bilgi kuramcıları bilginin temellerini araştırırken, bilim insanları türlü özel alanlarda çalışmalarını daha dar ve derinlemesine yürütürlerken aynı sistemin içindedirler, farkında olsalar da olmasalar da karmaşık bir ağla birbirine bağlıdırlar. Bundan ötürü zaman zaman birbirlerinin alanlarına girmeleri kaçınılmaz ve meşrudur. Bilgi kuramcılarının da bilginin temellerini ortaya çıkarmaya çalışırken çeşitli bilimlerden yararlanması son derece doğaldır.

Psikoloji bilimlerden birisidir ve Quine’a göre bilginin temellerinin araştırılması bakımından psikolojinin özel bir yeri vardır. Quine düşünce tarihinin köşe taşları olan ve gerçeği arayan büyük filozofların aynı zamanda fizikçi, biyolog ya da matematikçi olduklarını, bazen birden fazla bilim alanında çalıştıklarını anımsatır ve “Locke, Berkeley, Hume ve Kant[’ın ise

aynı zamanda] büyük ölçüde psikolog” olduklarını ileri sürer (1981, s. 191). Nasıl ki fizik “dünyanın özsel doğasını” ortaya koymaya çalışıyorsa psikoloji de insanın özsel doğasını ortaya çıkarmaya çalışır (1981, s. 93).

Geçmişteki başarısızlıklarına karşın “epistemoloji yeni bir zeminde ve netleşmiş olarak yoluna devam etmektedir. Epistemoloji, ya da ona benzer bir şey, psikolojinin ya da doğa biliminin bir alt bölümü [olarak] bir doğal fenomeni, yani fiziksel insan özneyi çalışır” . “Epistemolojiyi [ya da bilgi kuramcısını] harekete geçiren ve çalışmaya sevk eden” bu insan öznenin muhatap olduğu “yetersiz girdi ve oldukça yoğun çıktı” arasındaki ilişkidir. “Epistemolojik mesele bilimin içinde bir meseledir: biz insan hayvanlar böyle sınırlı bir enformasyondan bilime ulaşmayı nasıl başarmış olabiliriz meselesi” (1981, s. 72). Bilgi kuramcısı delilin kuramla ilişkisini ve “bir kimsenin doğa kuramının hangi yollarla var olan delilleri aştığını görmek” ister (1969, s. 83). O halde, Quine’in epistemoloji ile psikoloji arasında kurduğu ilişkiyi bu bağlamda anlamaya çalışmak daha doğru olacaktır. Psikoloji insanın özsel doğasını, bilgiyi arayan, işleyen, yeniden üreten, bilim yapan “insan öznenin” bilişsel süreçlerini araştıran bir bilimdir. Dolayısıyla bilginin temellerini araştıran epistemolojinin psikolojiden yararlanması gerekir.

Kuşkusuz, bilginin temellerini araştıran epistemoloji yalnız psikoloji ile değil, başta dünyanın özsel doğasını araştıran fizik olmak üzere diğer tüm bilimlerle de ilişkilidir. Bu anlamda Quine’in epistemolojiyi gerçekten de basitçe psikolojinin bir alt bölümü olarak düşündüğü abartılı bir yorumdur. Nitekim “[e]pistemoloji ya da ona benzer bir şey psikolojinin ya da doğa biliminin bir alt bölümüdür” dedikten sonra Quine, psikolojinin doğa biliminin bir parçası olduğunu, epistemoloji ve doğa biliminin de birbirlerini karşılıklı olarak içerdiklerini söyler: “Karşılıklı bir içerme var ... epistemoloji doğa biliminde ve doğa bilimi epistemolojide” (1969, ss. 82-83). Eğer böyleyse, Quine’in epistemoloji ve psikoloji arasında da karşılıklı bir içerme ilişkisi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi ona göre bilimler ve felsefe, birbirlerinden keskin sınırlarla ayrılmazlar, birbirlerinin devamıdır, birbirleri ile etkileşim içinde olmaları, birbirlerini etkilemeleri kaçınılmazdır.

3. Quine ve Laudan’a Göre Bilimler Değer Yüklüdür

Bilim ve felsefe tarihinde uzunca bir süre bilimin nesnel ve değerler

üstü bir etkinlik alanı olarak görüldüğü söylenebilir. Bu yaklaşıma göre bilim olması gerekeni değil, nesnel bir biçimde yalnızca olanı ortaya koyar ya da açıklar. Bilim insanı bilimsel üretim faaliyetinde değer yargılarında bulunmaz ve bulunmamalıdır. Öte yandan, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha yaygın olmak üzere, bilim insanının nesnel olmak gibi bir ideali olsa bile, bilimin değer yüklü ve öznel bir etkinlik olduğu, sanıldığı gibi yalnızca olanı ortaya koymakla kalmadığı, olması gereken üzerine normatif yargılarda bulunduğu da bilim ve felsefe çevrelerinde tartışılmaktadır (Albee, 1907; Sabine, 1912; Rudner, 1953; Hempel, 1965; McMullin, 1982; Douglas, 2000; Brown, 2013; Steel, 2015).

Bilimlerin değer yüklü ve dolayısıyla normatif olduklarını kabul eden bilgi kuramcıları ve bilim felsefecileri arasında da kimi görüş ayrılıkları gözlenmektedir. Bazıları yalnızca *epistemik* değerlerden söz ederken, bazıları bilimlerin *epistemik olmayan* değerlerle de yüklü olduğunu savunmaktadır. Birinci görüşün bilim tarihçileri ve felsefecileri arasında önemli ölçüde kabul gördüğü söylenebilir. Bilimlerin epistemik olmayan değerlerle de yüklü olduğu görüşü ise son yıllarda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların yaygınlaşmasında cinsiyet ayrımcılığına dikkat çeken feminist bilim felsefecilerinin, teknoloji ve silahlanma karşıtı düşünürlerin ya da çevre sorunlarına eğilen bilim insanları ve felsefecilerin önemli bir rolü olmuştur.

Quine ve Laudan da bilimlerin değer yüklü olduğunu düşünen felsefeciler arasındadır. Örneğin Quine *Pursuit of Truth*'ta ve *The Web of Belief*'te bilimsel değer ve normlardan, kuram yüklülükten ve bilimsel hipotezlerde olması istenen erdem ya da normlardan söz eder. *The Web of Belief*'in "Hypothesis" başlıklı altıncı bölümünde bilimsel hipotezlerin beş erdemini tartışır. Bu erdemlerden ilki muhafazakârlıktır (conservatism). Olguları açıklamak amacıyla ileri sürülen hipotezlerin eski bilimsel inançlarımızla çelişmesi olasıdır. Ama bu ne kadar az olursa o kadar iyidir. İleri sürülen yeni hipotez var olan bilimsel inanç sisteminde ne kadar az inancın reddedilmesine yol açarsa bu onun o kadar akla uygun olduğunu gösterir. Buna göre ileri sürülen bilimsel hipotezlerin var olan bilimsel inanç sistemi ile olabildiğince bağdaşım içinde olması gözetilmelidir (1978, ss. 66-67).¹

¹ Bilimsel hipotezlerde olması istenen muhafazakarlık erdemi, Quine'in bağdaşımçı bir gerçeklendirmeyi benimsediğini düşündürmektedir. Buna bir sonraki alt bölümde yeniden değineceğim. Quine'in, *Pursuit of Truth*'ta bahsettiği "zararın minimizasyonu ilkesi (maxim

Bilimsel hipotezlerde bulunması istenen ikinci erdem alçakgönüllülük ya da tevazudur (modesty). Quine bilimsel hipotezlerde olması gereken muhafazakârlık ve alçakgönüllülük erdemlerini birbirini tamamlayan özellikler olarak düşünmektedir. Varsayalım iki bilimsel hipotez arasında bir seçim yapmak durumundayız. Bu iki hipotez birinci erdemi kusursuz bir şekilde sağlamış bile olsa, yani ileri sürülen hipotezler var olan inanç sistemi ile bağdaşım içerisindeyse, daha mütevazı olan seçilmelidir. Çünkü hem abartılı bir hipotezin hem de mütevazı bir hipotezin bilimsel inanç sistemi ile bağdaşım içinde olması mümkündür (1978, s. 69).

Muhafazakârlık ve tevazu erdemi ile ilişkili bir başka erdem de yalınlık ya da basitlik (simplicity) erdemidir. Bir bilimsel kuram ne kadar yalınsa doğruya o kadar yakındır. İki hipotezden birini seçme söz konusu olduğunda, bu iki hipotez yalınlık dışında benzer özelliklere sahipse, daha yalın olan seçilmelidir. Çünkü hipotez karmaşıklıklaştıkça hata olasılığı artar (1978, s. 72).²

Bilimsel hipotezlerde olması beklenen dördüncü erdem genellik (generality) ya da hipotezin kapsadığı alanın olabildiğince geniş olmasıdır. Quine'a göre bu, alçakgönüllülük erdemi ile çelişiyor gözükse bile, "bir hipotezi[n] ilginç ve önemli" olmasını sağlamak için gereklidir (1978, s. 74).

Quine'ın *The Web of Belief*'te listelediği, bilimsel hipotezlerde olması gereken erdemlerden beşincisi reddedilebilirliktir (refutability). Buna göre bilimsel bir hipotez sınanabilir ya da Popper'in terminolojisi ile yanlışlanabilir olmalıdır. "Öbür türlü, hipotez hiçbir şeyi öngörmez, hiçbir şey tarafından doğrulanmaz ve bize sahte bir iç huzurdan öte hiçbir dünyevi iyilik sağlamaz" (1978, s. 79).

Quine *Pursuit of Truth*'ta da bilimsel değer ve normlardan söz etmeyi sürdürür. Örneğin "zararın ya da bozmanın minimizasyonu ilkesi (maxim of minimum mutilation)" onun bütüncü yaklaşımını yansıtır ve yukarıda söz edilen muhafazakârlık erdemini anımsatır. Kuşkusuz bilim insanları zaman

of minimum mutilation)" de muhafazakarlık erdemi ile ilişkilendirilebilir. Bu ilkeye göre bilimsel inanç sistemi yeni hipotezlerle gelişirken onun en az zarara uğramasına ya da en az sakatlanmasına özen gösterilmelidir.

² Öte yandan Quine, bilimsel devrimler söz konusu olduğunda muhafazakârlık erdeminin önemli ölçüde göz ardı edilmek zorunda kalınacağına farkındadır (1978, s. 75).

içinde yeni hipotezler kurarlar, bu hipotezlerden bazıları bilimsel inanç sisteminin bazı önermeleriyle çatışıyor ve bir bütün olarak bilimsel kuramımızda düzeltilmesi gereken yanlar olduğunu düşündürüyor olabilir. Quine'a göre böyle bir durumda hemen eskileri atıp yerine yenilerini koymakta acele edilmemelidir. Kuramımızdan çıkarılması gereken önermeler olduğu düşünülebilir. Bu durumda en şüpheli olanlar ya da bilimsel kuram bakımından en az önemli gözükeler seçilmeli, adım adım ve sistematik bir biçimde, sistemin bağdaşımını gözeterek hareket edilmelidir. "Gemiye gereğinden fazla sallamamak ... iyidir" (1992, s. 15). Ancak yalınlık erdemi unutulmamalıdır. Eğer daha fazla sayıda önermenin elenmesi kuramımızın yalınlığını artıracaksa bu durumda geminin önemli ölçüde sallanması göze alınabilir. Kuramı revize ederken esas amacın kestirim ya da öngörü başarısını artırmak olduğu unutulmamalıdır. Bu amaç için garantili bir reçete yoktur ama geçmiş bilimsel deneyimlere bakılarak "zararın minimizasyonu" ve "yalınlığın maksimizasyonu" ilkelerinin bu amaca hizmet edeceği düşünülebilir (1992, ss. 13-15).

Laudan da bilimlerin değer yüklü olduğunu düşünmektedir. *Science and Values*'ta ileri sürdüğü "ağ yapılı bilimsel rasyonalite modeli"ne göre bilimlerin üç temel bileşenin karşılıklı etkileşimi içerisinde, Thomas Kuhn'un ileri sürdüğü gibi sıçramalı ve devrimsel değil, perakende ve evrimsel bir biçimde ilerler. Bilimlerin ilerlemesine etki eden üç temel bileşen kuramlar, yöntemler ve amaçlar ya da değerlerdir.³ Laudan da pek çok bilim felsefecisi ve Quine gibi yalnızca epistemik ya da bilişsel değerler üzerinde durmaktadır.⁴

Birinci bölümde Laudan'ın ve Quine'in bazı eleştirmenlerinin, epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü haline getirerek Quine'in epistemolojinin normatifliğini ortadan kaldırdığını ileri sürdüklerine değinmişim. Çünkü onlar, betimleyici bir bilim olan psikolojinin alt bölümü haline getirilince epistemolojinin de kendiliğinden betimleyici bir disipline dönüşeceğini varsayıyorlardı. Ama eğer bilimlerin hem Quine'in hem de Laudan'ın

³ Laudan "amaç" (aim) ve "değer" (value) kavramlarını sık sık birbirlerinin yerine kullanmaktadır.

⁴ "Bu kitapta ahlaki değerlerle değil, bilişsel değerlerle ilgileniyorum; etik normlarla değil ve davranış kuralları ile değil yöntembilimsel norm ve kurallarla ilgileniyorum. ... Bu kitap bilimsel rasyonalitenin biçimlendirilmesinde bilişsel değerlerin rolü hakkındadır" (1984, ss. xi-xii).

savunduğu gibi değer yüklü ise, Quine epistemolojiyi psikolojinin ya da doğa bilimlerinin bir alt kümesi haline getirmiş olsaydı bile, onun bu girişimi epistemolojinin normatifiğini ortadan kaldırmak için yeterli bir neden olarak görülebilir miydi?

Bu değerlendirmeye şöyle itiraz edilebilir: Psikoloji ve genel olarak bilimlerin değer yüklü olması, onun alt kümesi olarak tanımlanan epistemolojinin değer yüklü olduğunu kanıtlamaz. Bütünün tüm özelliklerinin bütünü oluşturan parçalarda da olduğunu varsaymak mantıksal bakımdan bir safsatadır. Psikolojinin ve diğer bilimlerin değer yüklü olduklarını kabul etsek bile onların alt bölümü kabul edilen epistemoloji yine de normatif değil, betimleyici olabilir. Bu kuşkusuz haklı bir itiraz olurdu. Ama ben benzer mantıksal çıkarım hatasının Laudan ve diğer Quine eleştirmenleri tarafından da yapıldığına dikkat çekmek istiyorum. Onlar basitçe, psikolojinin alt bölümü haline getirilerek epistemolojinin normatifiğinin ortadan kaldırıldığını iddia ediyorlar. Çünkü onlara göre psikoloji betimleyici bir bilimdir. Ancak nasıl bilimler değer yüklü olduğu için onun alt bölümlerinin de kendiliğinden değer yüklü olduğu sonucuna varılamazsa, bilimlerin betimleyici olduğu varsayımından yola çıkılarak onların alt bölümlerinin de kendiliğinden betimleyici olduğu sonucuna varılamaz.

4. Quine'in Epistemolojisinde Gereçeklendirmenin Yeri

Bundan önceki bölümlerde Quine'in epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü haline getirdiği düşüncesinin doğru olmadığını ve bu düşünce doğru olsaydı bile yalnız buna dayanılarak epistemolojinin normatifiğinin ortadan kalktığının iddia edilemeyeceğini göstermeye çalıştım. Ancak bunlar Quine eleştirmenlerinin, onun epistemolojinin en önemli unsurlarından biri kabul edilen gerçekçelendirmeyi, dolayısıyla da normatifiği ortadan kaldırdığı iddiasını geçersiz kılmaya yetmez. Birinci bölümde belirtildiği gibi bu konuda en sert eleştiriler Jaegwon Kim tarafından yapılmıştır. Ona göre bilgiyi normatif yapan unsur gerçekçelendirme değildir. Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisi gerçekçelendirme işinin terk edilmesini teklif etmektedir. Geleneksel epistemoloji ise özü itibarı ile normatiftir. Quine'in gerçekçelendirme temelli geleneksel epistemolojiyi reddetmesinin nedeni normatif bir bilgi kuramı yerine betimleyici bir bilimi geçirmektir. Ama "bilgi kav-

ramından gerekçelendirmeyi çıkarırsanız, epistemolojiden de bilgiyi çıkarılmış olursunuz. Çünkü bilgi kavramımız gerekçelendirme kavramımıza ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. ... Quine'in normatif olmayan, doğallaştırılmış epistemolojisinde bilgi kavramımıza yer yoktur" (Kim, 1988, ss. 383-389). Kim'e göre bir inancı bilgi haline getiren, bilgi ve epistemolojiyi de normatif yapan temel unsur gerekçelendirmedir. Quine'in epistemolojiyi doğallaştırmasıyla gerekçelendirme terk edilmekte, böylece bilgiden ve normatiflikten, dolayısıyla epistemolojiden vazgeçilmektedir.

Peki, Quine'in gerekçelendirmeyi bilginin ve epistemolojinin önemli bir unsuru olmaktan çıkardığı söylenebilir mi? Bu iddianın yalnızca onun kışkırtıcı bir biçimde "epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü olarak" önermesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Nitekim *The Web of Belief* te şöyle denilmektedir:

[B]ilme özel tür bir inanmadır; bilmeden inanabilirsiniz. İnanılan şey doğru olmadığı sürece bir şeye inanma, bilme sayılmaz. Dahası doğru olsa bile inanan inanmak için sağlam temellere sahip değilse doğru olana inanma da bilme sayılmaz" (1978, s. 13).

Burada açıkça inancı bilgiden ayıran unsurların, geleneksel bilgi tanımında olduğu gibi, "doğruluk" ve "gerekçelendirme" olduğu vurgulanmaktadır. Bir özne bakımından bir inancın bilgi statüsüne dönüşmesi için öznenin inancının doğru olması ve inancını gerekçelendirmesi gerekir.

Bir sonraki paragrafta bilgi için gerekçelendirmenin ya da temellendirmenin gerekliliği bir kere daha vurgulanmaktadır:

Doğruluk cümlelerin bir özelliğidir. ... Ve bilgi, en açık anlamıyla, eğer inançlarımız yeterince sağlam bir biçimde temellendirilmişse doğrulara [doğru cümlelere] sahip olmamızdır" (1978, s. 13).

Quine'in temellendirme ya da gerekçelendirmeyi terk etmediği *Theories and Things*'deki şu sözlerinden de anlaşılabilir:

'Bilmek' fiilinde bir engel var. Bilmek bir kesinlik ya da yanlışlanamazlığı gerektiriyor mu? O zaman yanıt bilemeyizdir. Ama bir kuramın diğerinden daha iyi temellendirilmiş olduğunu düşünmemizin nedeni nedir diye sorarsak, sorumuz önemli bir sorudur. Gözlemsel delil ve bilimsel yöntemeye dayalı eksiksiz bir kuram tam bir yanıt olacaktır (1981, s. 180).

Dolayısıyla kuramlar arasında bir seçim yapmak söz konusu olduğunda bakmamız gereken bu kuramların nasıl temellendirildikleridir. Gözlemsel delil ve bilimsel yönetime dayalı bir temellendirme bu seçimde dikkate alınacak en önemli ölçüttür.

Ancak bilimsel kuramların kabul edilmesinde ya da seçilmesinde gözlemsel delil ve bilimsel yönetime dayalı bir temellendirme “döngüsel” olmayacak mıdır? Quine böyle bir temellendirmeye “döngüsel” olduğu gerekçeyle karşı çıkılabileceğini çok önceden fark etmiştir. Ona göre geleneksel bilgi kuramcılarının temellendirme konusundaki çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Son olarak Carnap *Der logische Aufbau der Welt*'te “rasyonel yeniden kurma” adı altında, fizikselciliği duyu deneyimi, mantık ve kümeler kuramı ile temellendirmeyi denemiş ama onun bu indirgemeci projesi başarıya ulaşamamıştır. Bundan ötürü Quine “Epistemology Naturalized”da bilginin temellerini araştırma konusunda psikolojiden yararlanmayı önermiştir. Ancak Quine “epistemolojik yükün [bir kısmının] psikolojiye [ve diğer bilimlere] devredilmesi” önerisine geleneksel bilgi kuramcılarının itiraz edeceklerini öngörmüştür: “[B]ilgi kuramcısının amacı olgusal bilimin temellerinin doğrulanmasıdır”, bunu yapmak için “psikoloji ya da başka bir bilimi kullandığında” kendi kendini inkâr etmiş olacaktır (1969, ss. 75-76). Buna karşın Quine bilimlerin gözlemlerden çıkarılabileceği gibi bir hayalin ya da yanılısamanın bir kenara bırakılması, “sadece bilimle gözlem arasındaki bağlantının anlaşılmasına” odaklanılması halinde bu döngüsellik kaygısının önemsizleşeceğini ileri sürmektedir. Doğallaştırılmış epistemoloji bu yeni amacı gerçekleştirmek için başta psikoloji ve diğer bilimler olmak üzere var olan her türlü bilginin kullanılmasına izin vermektedir (1969, s. 76).

Bu değerlendirme ile Quine'in yalnızca döngüsellik sorununu değil geleneksel epistemolojide bilginin en önemli unsurlarından biri sayılan temellendirme ya da gerekçelendirme kavramını da önemsizleştirdiği düşünülebilir. Quine “Epistemology Naturalized”ın ilk satırlarında epistemolojinin işlevinin bilimin temelleriyle ilgilenmek olduğunu söylemişti. Şimdi ise bilimin temellerinin bilim aracılığıyla temellendirilmesinin yol açacağı döngüsellığın “bilimle gözlem arasındaki bağlantının anlaşılmasına” odaklanması durumunda önemsizleşeceğini öne sürmektedir. Peki, bu bağlantıyı

ortaya çıkarma işini kim üstlenecektir? Quine'a göre bu işin esas sahibi psikoloji ya da psikologlar (ya da diğer bilim insanları) olmasa gerektir. Zira "olgusal bilimin temellerinin doğrulanması" epistemolojinin ya da bilgi kuramcısının amacıdır (1969, ss. 75-76). Ama bu amacı gerçekleştirmek için gerektiğinde epistemoloji ile devamlılık ve karşılıklı içerme ilişkisi içinde olan psikoloji ve diğer bilimlerden yararlanılmasında sakınca yoktur. Bilginin ve bilimin temellerini araştırırken döngüsellik kaygısıyla elimizdeki bilimsel olanaklardan yararlanmaktan geri durmak anlamsızdır.

Üçüncü bölümde Quine'ın bilimsel hipotezlerde olması gerektiğini düşündüğü erdemlerden söz etmiştim. Birinci erdem muhafazakârlıktı (conservatism). Quine bu erdem üzerinden, bilimsel bir hipotez ileri sürülürken, hipotezin var olan bilimsel inanç sistemi ile olabildiğince bağdaşım içinde olmasının önemine dikkat çekiyordu. Bilindiği gibi bağdaşımçı bilgi kuramcıları bir önermenin gerekçelendirilmesini, söz konusu önermenin var olan inanç sistemi ile bağdaşım içinde olması ile açıklarlar. Buna dayanarak Quine'ın bütüncü ve doğalcı epistemolojik yaklaşımının bağdaşımçı gerekçelendirmeyi (coherentist justification) temelci gerekçelendirmeye (foundationalist justification) tercih ettiğini söylemek mümkündür.⁵

Quine'ın bağdaşımçı gerekçelendirme yaklaşımına daha yakın olduğu şu cümlelerinde de görülebilir:

Hipotezlerin nasıl kurulduğu hakkında konuşuyoruz. Aslında temel hipotezleri geçmişten miras alıyoruz ve devam edip giden bir kültürde bu mirası büyütüyoruz. İnançın devamlılığı, çoğu inancın her bir tikel zaman diliminde akılda tutulması sayesinde. Bu akılda tutma [ya da biriktirme] sayesinde bilim, en ilerici halinde bile önemli ölçüde muhafazakârdır. Birinci erdem [muhafazakârlık] göze büyük [ya da tehditkâr] görünüyor olabilir. Makul bir kişi zihninde tuttuğu bazı inançların apaçık olduğunu, bazılarının apaçık olmasa da bilgi sayılabileceğini, bazılarının otoritelerce farklı düzeylerde doğrulanmış olduğunu, bazılarının da şimdilik iş gören hipotezler düzeyinde olduğunu düşünür (1978, ss. 81-82).

⁵ Quine, Susan Haack'in bir makalesini yanıtlarken, bağdaşımçılık bütüncü yaklaşımın bir gereği olsa da bağdaşımçılıkla temelci yaklaşımı kendi doğalcı anlayışı içinde birleştirmeye çalıştığını söylemektedir (1990a, s. 128).

Dünya ile ilgili bilgimiz geçmişten geleceğe sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Ama bu değişim ve gelişim genellikle birden ya da toptan olmaz. Geçmişten aldığımız mirasa önemli ölçüde sahip çıkarız ama bir problemle karşılaştığımızda ya da gerek gördüğümüzde değişiklikler, iyileştirmeler yaparız. Neurath'ın gemi metaforuna gönderme yaparsak, bilgi ya da bilim gemimiz sefer halindeyken onun bütünlüğünü bozmadan bazen tamir ederek, bazen aşınmış ya da bozulmuş parçalarını değiştirerek, mümkünse daha iyi bir gemi haline getirmeye çalışarak yolumuza devam ederiz.

5. Quine'in ve Laudan'ın Doğalcı Epistemolojileri "Hipotetik Normatiftir"

Birinci bölümde belirttiğim gibi Laudan epistemolojinin doğallaştırılmasından yana olmakla birlikte pek çok Quine eleştirmeni gibi, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatif olmadığını savunmaktadır. Bu savının temel gerekçesi Quine'in epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü olarak önermiş olmasıdır. Bu öneriye karşın, yapıtları bir bütün olarak ele alındığında, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin psikolojinin bir alt bölümünden ibaret olmadığını ikinci ve üçüncü bölümlerde göstermişim. Bu bölümde ise hem Quine'in hem de Laudan'ın doğalcı epistemolojilerinin "hipotetik normatif" olduğunu göstermeye çalışacağım.

Bilimin betimleyici karakteri ve geleneksel epistemolojinin kuralcı [normatif] karakteri arasındaki karşıtlık göz önüne alındığında, doğalcı [bilgi kuramcısı] bilimsel ve felsefi savların aynı kumaştan dokunmuş olduğunu makul bir biçimde nasıl savunabilir? (Laudan, 1990, s. 45).

Laudan'a göre doğalcılığı eleştirenlerin temel sorusu budur. Laudan bu sorunun muhatabının kendisinden önce Quine olduğunu, ama Quine'in epistemolojinin normatif karakterini kurban ederek epistemolojiyi betimleyici bir disipline dönüştürdüğünü, böylece "kendi kendini ayağından vurduğunu" ileri sürmektedir:

Epistemik olarak doğalcı safсата (naturalistic fallacy) nasıl ortaya çıkar: Bilgi ile ilgili betimleyici savlar (örneğin psikolojide bulduğumuz türden) ve bilgi ile ilgili kuralcı [normatif] savlar (birinin epistemolojide bulmayı isteyeceği türden) muhtemelen aynı yargılama biçimlerine tabi olamaz. Bu görüşe göre, betimleyici önermeler ve normatif önermeler büyük epistemik ayrımın zıt taraflarındadır. Bazı doğalcılar bu noktada teslim olurlar. Quine örneğin, uygun bir biçimde doğallaştırılmış bir epistemolojide normatif düşüncelere neredeyse

hiç yer olmadığını kabul ediyormuş gibi görünmektedir. Quine'in epistemolojisi "betimleyici psikolojinin" bir alt dalı haline düşürmesinin nedeninin cesaretle doğalcılığı tercih etmesi olduğunu düşünüyorum; ama bana göre, kural koyucu [normatif] ve eleştirel bir işlevin terk edilmesinin – Quine'in demek istediği buysa – kendi kendini ayağından vurmaktan farkı yoktur. (Ayrıca, eğer kişi doğalcı safsata [suçunu] işlemeyecekse, doğalcı olmanın keyfi nerede?) (1990, ss. 45-46).

Laudan, Quine'in doğalcı safsataya düşmeden doğalcı olmak için epistemolojinin normatifliğini feda ettiğini söylemektedir. Ama bunun maliyeti oldukça ağırdır: Quine normatifliği feda ederek, epistemolojisi, dolayısıyla bilgi kuramcısı olarak kendini de feda etmiştir. Artık, "normatifliği feda etmeden doğalcı kalmak nasıl mümkün olabilir?" sorusuna Laudan'ın verdiği yanıtı tahmin edebiliriz: "Kendini doğalcı safsatayı işleme keyfinden mahrum etmezsen pekâlâ hem doğalcı hem de normatif bir epistemoloji oluşturabilirsin!"

Laudan kendi epistemolojisini, Quine'inkinden ayırarak, "normatif doğalcılık" olarak adlandırmaktadır. Peki, Laudan'ın epistemolojisi nasıl hem doğalcı hem de normatif olabilmektedir? Laudan'ın 1987'de yayımlanan "Progress or Rationality? The Prospects for Normative Naturalism" başlıklı makalesi bilebildiğim kadarıyla onun "normatif doğalcılık" kavramını ilk kez kullandığı yapıtıdır. Aynı makalenin "A Naturalistic Meta-Methodology" başlıklı üçüncü bölümünde Laudan, bilimlerde geçerli olan normların koşullu (hipotetik) buyruklar olarak ifade edilebileceğini çeşitli örneklerle gösterir. Genel olarak doğalcı epistemolojinin, özel olarak da doğalcı bilim felsefesinin normatif yönünü görünür hale getiren ya da somutlaştıran da budur. Laudan doğruluk değeri taşımayan, yargı bildirmeksizin emreden ve bu haliyle "en fazla yararlı olabilecek" çeşitli bilimsel normları ("ad hoc düzenlemelerden kaçın", "tutarsız kuramları reddet", "gözlemlenemeyen varlıkları varsayan kuramlardan kaçın" vb. (1987, s. 23)) koşullu buyrukların art bileşeni, bilimin (bilişsel) değerlerini de ön bileşeni olarak bir önermede birleştirir. Tıpkı, "biris bilimsel gerçekçi bir kuram oluşturmak istiyorsa gözlemlenemeyen varlıkları varsayan kuramlardan kaçınmalıdır" ya da "eğer birisi kestirim güvenilirliği yüksek kuramlar geliştirmek istiyorsa, *ad hoc* hipotezleri reddetmelidir" önermelerinde olduğu gibi

(1987, ss. 23-24, 27).⁶ Böylece amaç-araç ilişkisi üzerinden, bilimsel normları ve değerleri içeren, yargı bildiren ve doğruluk değeri alan hipotetik önermelerle doğalcılığın normatifliği belirgin hale getirilmiş olmaktadır. Laudan'ın yaptığı bu mantıksal manevra, ona göre onun doğalcılığını Quine'inkinden kesin bir biçimde ayırmaktadır. Zira o böylece amaç ya da değer merkezli bir meta-yöntembilim önermektedir. Ona göre bilimsel yöntem bilimsel ilerlemeyi hedeflemelidir (bilimi ciddiye almamızın nedeni bilişsel bakımdan önemli bulduğumuz hedefleri destekliyor olmasıdır) ve ilerlemenin göstergesi özneye ve/veya bağlama göre (bize göre, bizim koşullarımıza ve bizim standartlarımıza göre) belirlenen bilişsel hedeflerin gerçekleşmesidir (1987, ss. 21, 28).⁷ Dolayısıyla Laudan'ın doğallaştırılmış epistemolojisinin amaçlara ya da değerlere göreli araçsal bir normatifliği olduğu söylenebilir.

Eleştirilenlerinin savlarının aksine dördüncü bölümde Quine'in epistemolojisinde geleneksel epistemolojide olduğu gibi gerekçelendirme kavramının var olmayı sürdürdüğünü göstermiştim. Yalnızca buna dayanarak bile Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatif olmadığı itirazının geçersiz olduğu söylenebilir.

Chase B. Wrenn'e göre epistemoloji kategorik normatif olabildiği gibi

⁶ Laudan'a göre "birisi x'i yapmalıdır" ya da "x'i yapmalısın" biçimindeki yöntembilimsel kurallar "birisinin hedefi y ise, o zaman x'i yapmalıdır" ya da "hedefin y ise x'i yapmalısın" biçiminde anlaşılmalıdır. Laudan öne sürdüğü "doğalcı meta-yöntembilimde" iki temel ilkenin altını çizmektedir: "her yöntembilimsel kural bir hipotetik buyruk olarak yeniden formüle edilebilir" ve "ilgili hipotetik amaç önerilen bir eylemi bir hedef veya amaca bağlar." Eğer defalarca x'i yapmama karşın y hedefine ulaşamıyorsam bu durumda x'i yapmayı, dolayısıyla hipotetik buyruğu reddetmek için gerekçem var demektir. Öte yandan x'i yapmanın, başka eylemlere kıyasla, y'yi elde etmede daha etkili olduğuna dair kanıtlarım varsa, bu durumda x'i yapmak, dolayısıyla hipotetik buyruğu kabul etmek için gerekçem var demektir (1987, s. 24). Laudan bu tümevarımcı gerekçelendirme anlayışını Poppercılardan başka bütün bilim felsefecilerinin kabul edeceğini düşünmektedir. Ama Popper'in bilim felsefesinde de tümevarım dolaylı olarak (doğrulama/onaylama (corroboration) ve doğruya/gerçeğe yakınlık (verisimilitude) kavramları aracılığıyla) yer aldığı için bu anlayışın geniş bir konsensüsle kabul görmesi gerektiğini ileri sürer (1987, s. 26).

⁷ Laudan, kendisinin önerdiği bilişsel değerlere bağlı hipotetik meta-yöntembilim anlayışının başka doğalcıların (örneğin Quine'in) yöntem anlayışına benzetilebileceğini ama bunun doğru olmadığını, Quine ve arkadaşları epistemolojinin, "betimleyici psikolojinin bir alt bölümü olarak", kesinlikle normatif olmayan bir etkinlik olması gerektiğine inanırlarken, onun meta-yöntembilim anlayışının normatif sonuçları olduğunu vurgulamaktadır (1987, ss. 24-25, 29).

hipotetik normatif de olabilir. Bu bölümde Quine'in epistemolojisinin Laudan'ınki gibi hipotetik normatif olduğunu göstermeye çalışacağım.

Wrenn hipotetik kurallar ve kategorik kurallar arasında net bir ayırım yapmamızı sağlar:

Bir kural ancak ve ancak birisi ona tikel amaçları, değerleri veya hedefleri ile ilgili düşüncelerinden bağımsız olarak uyması gerektiğini düşünüyorsa kategoriktir. Bir kural ancak ve ancak ona uyanlar amaçlarını, değerlerini veya hedeflerini desteklediği için uymaları gerektiğini düşünüyorlarsa hipotetiktir (2004, s. 275).

Wrenn'e göre "epistemik normatiflik (gerekçelendirme)" hem "kategorikçilik (categoricalism /kategorik normatiflik)" hem de "hipotetikçilik (hypotheticalism/hipotetik normatiflik)" için ortak zemindir:

Gerekçelendirilmiş inançlar gerekçelendirilmemiş olanlardan daha değerlidir ve inançlarımız gerekçelendirilmemiş değil gerekçelendirilmiş olmalıdır. Bu kategorikçilik [kategorik normatiflik]⁸ ve hipotetikçilik [hipotetik normatiflik]⁹ arasındaki ortak paydadır (2004, s. 275).

Wrenn'in tanımlarına göre Laudan, doğallaştırılmış epistemolojisinin hipotetik normatif olduğunu söylemekte haklıdır. Çünkü yukarıda görüldüğü gibi Laudan hipotetik önermeler kurarak bilimin kurallarını bilimin amaçlarına, değerlerine veya hedeflerine göreli hale getirmektedir. Peki, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisi, eğer normatif ise, hipotetik normatif midir, kategorik normatif mi?¹⁰

Quine, önceki bölümlerde belirttiğim gibi, doğallaştırarak epistemolojinin normatifliğini ortadan kaldırdığı itirazlarına sessiz kalmamış, gerek

⁸ Kategorikçilik "epistemik gerekçelendirme özsel değerlidir ya da kategorik kurallara uymaktan kaynaklanır diyen görüştür" veya "epistemik normatiflik 'kategoriktir' iddiasında bulunur" (2004, ss. 275, 276).

⁹ Hipotetikçilik "epistemik gerekçelendirme araçsal değerlidir ya da hipotetik kurallara uymaktan kaynaklanır diyen görüştür" veya "epistemik normatiflik '(yalnızca) hipotetiktir' iddiasında bulunur" (2004, s. 276).

¹⁰ Aslında somut örneklerle bile gerek kalmadan Quine'in epistemolojisinin hipotetik normatif olduğu ileri sürülebilir. Quine, Laudan gibi, bilimin insanı, doğayı veya dünyayı anlama, açıklama ve kontrol etmede diğer hiçbir insan etkinliği ile kıyaslanmayacak bir üstünlüğü olduğunu ve bilimin değer yüklü olduğunu düşünmektedir. O zaman Quine'a göre şuna benzer hipotetik önermeler meşrudur diyebiliriz: "eğer doğayı anlama, açıklama veya kontrol etme amacıyla başarılı olmak istiyorsan, hipotezlerinin yalın, (kapsamı geniş, reddedilebilir vb.) olmasına dikkat etmelisin."

gördüğünde eleştirmenlerini doğrudan yanıtlayarak doğallaştırılmış epistemolojinin normatif olduğunu savunmuştur (1990b, s. 229; 1998, ss. 663-665). *Pursuit of Truth*'ta da geleneksel bilgi kuramcılarının doğallaştırılmış epistemolojide normatif unsurun kaybolduğu savına şöyle yanıt vermektedir:

Kuramsal epistemolojinin kuramsal bilimin bir bölümü olarak doğallaştırılmasıyla normatif epistemoloji de mühendisliğin bir bölümü olarak doğallaştırılmış oluyor: duyuşsal uyararı kestirim teknolojisi.

Aslında doğallaştırılmış epistemoloji ile geleneksel epistemolojinin en dikkate değer normu örtüşmektedir. Bu deneyimciliğin sloganıdır: *nihil in mente quod non prius in sensu* [önceden duyularda olmadığı balde akıldan olan hiçbir şey yoktur]. Bu slogan doğallaştırılmış epistemolojinin en önemli örneğidir, çünkü yanlışlanabilir de olsa, dünya bilgimizin yalnız sinirsel alıcılarımızdaki etkilerden geldiğini söyleyen, bir doğal bilim bulgusudur. Ve bizi telepaticilere ve kâhinlere karşı uyardığı için hala normatiftir (1992, s. 19).¹¹

Quine'in doğallaştırılmış epistemoloji ile örtüşüğünü söylediği bu "slogan" neden normatiftir? Çünkü bize "doğru inançlara sahip olmak istiyorsan kâhinlerin dediklerini değil bilimi ve deneyimleri esas almalısın" demektedir (Özer & Şahin, 2015, s. 30). Doğruya ulaşmak için bilim ve deneyimi mi, yoksa telepatici ve kâhinlerin söylediklerini mi rehber edilmeliyiz? Quine "doğruya yaklaşma ya da doğruyu yakalama" hedefine telepaticiler ve kâhinlere kulak vererek değil, bilim ve deneyimi esas alarak varılabileceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla, deneyimciliğin "sloganı" doğallaştırılmış epistemolojinin de normu ise, doğallaştırılmış epistemoloji, bilim ve deneyimin olanaklarını kullanarak bizi doğruya yaklaştırdığı ya da doğru kestirimlerde bulunmamıza yardım ettiği için araçsal ya da hipotetik normatiftir.

Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin (hipotetik) normatifliğini *Web of Belief*'teki şu sözlerinde de görebiliriz:

¹¹ Quine, Henri Lauener'in yazısına verdiği yanıtta da normatiflikle ilgili benzer şeyler söylüyor: "Normatif iptal edilmiyor, doğallaştırılıyor. Doğallaştırılmış epistemolojinin normatif ilkesi deneyimciliğin kendisinden aşağı kalmaz; zira deneyimcilik hem bilimsel yöntemin hem de bilimsel keşfin bir kuralıdır. Dünya ile ilgili bilgimizin sadece duyuşsal yüzeylerimizdeki etkilerden geldiğini bize söyleyen doğal bilimlerdir. Ve besbelli normatiftir, bizim kâhinlere ve telepaticilere inanmamamızı salık verir. [...] Normatif epistemoloji, doğallaştırılmış olan, kısaca bilimin teknolojisidir, duyuşsal uyararı kestirim teknolojisidir. Bilimsel yöntemdir." (1990b, s. 229).

Hipotezler iki amaca hizmet ederler: geçmişini açıklamak ve geleceği kestirmek. ... Ayrıca, [hipotezlerin] imlediği kestirimler genellikle sadece gelecek ile ilgili gözlemlerin veya diğer olayların basit kestirimleri değildir; daha çok koşullu kestirimlerdir [conditional predictions]. Eğer kestirimlerin doğru olduğu ortaya çıkarsa, iddiaları kazanırız veya başka pratik avantajlar elde ederiz. Dahası, onlar [kestirimler] doğru çıktığı zaman, hipotezlerimiz için doğrulayıcı delil elde etmiş oluruz. Onlar yanlış olduğu zaman, geriye döner ve hipotezlerimizi tamir etmeye ve daha iyi yapmaya çalışırız. (1978, ss. 80-81).

Quine hipotezlerin ve dolayısıyla hipotezlerde bulunması gerektiğini söylediği erdemlerin iki amacın gerçekleşmesine hizmet ettiğini, bu amaçlardan biri olan gelecek ile ilgili kestirimlerin basit kestirimlerden ibaret olmadığını, genellikle koşullu (hipotetik) önermeler biçiminde ifade edildiğini söylüyor. Örnek vermek gerekirse: “bir hipotez ne kadar genel olursa (ya da bir hipotezin kapsadığı alan ne kadar geniş olursa) geleceği kestirme konusunda o kadar başarılı olur” veya “bir hipotezin yalınlığı geleceği kestirim başarısını artırır” vb.

Quine, epistemolojisinin normatif olmadığı eleştirilerine verdiği karşılıkların bazılarında doğallaştırılmış epistemolojiyi mühendisliğe benzetir. Örneğin Morton White’a cevaben yazdığı bir yazıda Quine şöyle der:

Epistemolojinin doğallaştırılması normatifliği dışarı atmaz. [...] Benim için normatif epistemoloji bir mühendislik dalıdır. Normatif epistemoloji, doğruyu aramanın teknolojisidir, ya da daha ihtiyatlı bir epistemolojik terimle, kestirimdir (prediction). Her teknolojinin yaptığı gibi, o da [normatif epistemoloji de] amacına uygun her türlü bilimsel bulgudan özgürce yararlanır. (1998, ss. 664-665).

Benzer sözleri *Pursuit of Truth*'ta da dile getirir:

[O]nlar, [geleneksel bilgi kuramcıları] epistemolojinin karakteristik özelliği olan normatif unsurun kaybolduğu saviyle tepki göstermekte haksızlar. Kuramsal epistemolojinin kuramsal bilimin bir bölümü olarak doğallaştırılmasıyla normatif epistemoloji de mühendisliğin bir bölümü olarak doğallaştırılmış oluyor: duyusal uyarım kestirim teknolojisi (1992, s. 19).

Quine'in bilimle mühendislik (teknoloji, uygulamalı bilimler) arasındaki ilişkiyi bilimle doğallaştırılmış epistemoloji arasındaki ilişkiye benzet-

mesinden ne anlamalıyız? Teknoloji, uygulamalı bilimler, çeşitli mühendislik alanları büyük ölçüde bilimsel bilgilerden yararlanarak insan yaşamına ve doğaya etki eden teknikler, araç-gereçler üretirler ya da mühendisler, bilim insanları ile birlikte bilimlerin bulgularını kullanarak teknoloji üretirler. Quine sağduyudan felsefeye, felsefeden bilime üretilen bilginin bir bütün olduğunu düşünür. Epistemoloji bir felsefe disiplini olmakla birlikte, Quine epistemolojinin bilimin olanaklarından yararlanmasını son derece doğal bulur, epistemoloji ile bilimin iç içe, birbirinden yararlanarak, birbirini besleyerek gelişmesi gerektiğine inanır. Epistemolojinin doğallaştırılmasından kastedilen de budur. Nasıl farklı mühendislik disiplinleri, bilimle işbirliği halinde, hedeflerini gerçekleştirmek için bilimden yararlanıyorsa, doğallaştırılmış epistemoloji de bilginin doğasını araştırırken, doğruya ulaşmaya çalışırken bilimden yararlanır. Quine'in mühendislik benzetmesi bilimle epistemoloji arasındaki araçsal ilişkiye dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Quine'in "doğruyu aramanın teknolojisi" ya da mühendisliği diye tanımladığı doğallaştırılmış epistemoloji, amaçlarını (yanlıştan kaçınma, doğru kestirim vb.) gerçekleştirmek için kâhinlerden, falcılardan değil bilimden, bilim insanlarından yararlanmayı öne çıkardığı için araçsal ya da hipotetik olarak normatiftir.

Sonuç

Quine'a göre epistemoloji ile bilimler devamlılık içinde, yer yer birbirleriyle örtüşen etkinliklerdir. Eserleri bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde onun epistemolojiyi psikolojinin bir alt kümesi haline dönüştürdüğü söylenemez. Ona göre epistemoloji bilimin temellerini araştırır. Psikoloji, fizik, matematik ve diğer bilimler bu araştırmanın konusu olabilir. Bu durumda epistemolojinin psikolojinin bir alt bölümü olması olanaksızdır. Quine epistemoloji ile psikoloji arasında güçlü bir ilişki olduğunu düşünmektedir. Epistemoloji insan öznenin yaşam mücadelesinde kritik bir rolü olan bilgiyi konu edinir, bilginin olanaklılığını, gelişim sürecini, temellerini araştırır. Psikoloji de insanı konu edinir, insanın doğasını, bilişsel süreçlerini anlamaya çalışır. Kuşkusuz, bu iki disiplin birbirlerini etkileyebilir ve dönüştürebilirler; birbirleriyle örtüştikleri alanlar vardır ama biri diğerinin alt kümesi değildir. Quine'in epistemoloji ve bilim arasında gördüğü karşılıklı içerme ilişkisinin epistemoloji ve psikoloji arasında da olduğunu söylemek mümkündür.

Laudan da Quine ve diğer doğalcı yaklaşımı benimseyen felsefeciler gibi genel olarak felsefenin özel olarak da epistemoloji ve bilim felsefesinin bilimlerle bir devamlılık ilişkisi içinde olduğunu, bu insan etkinliklerinin birbiriyle etkileşim halinde yürütüldüğünü düşünmektedir. Ayrıca hem Laudan hem de Quine, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak, bilimlerin değer yüklü oldukları konusunda benzer düşüncededirler. Ancak Laudan, Quine'in kimi eleştirmenleri gibi, psikolojinin bir alt bölümü haline getirerek, Quine'in epistemolojiyi betimleyici bir disipline dönüştürdüğünü öne sürmektedir. Laudan ve diğer Quine eleştirmenleri psikolojinin normatif olmayan, değerden arındırılmış, betimleyici bir bilim olduğunu varsaydıkları için bu iddiayı dile getirmektedirler. Ancak bilimlerin değerlerden arındırılmış olduğu varsayımı (bu varsayım doğru olsaydı bile) onların alt kümelerinin de değerden arındırılmış olduğunu kanıtlamaz.

Quine'in gerekçelendirme kavramını epistemolojiden çıkarmak istediği doğru değildir. Hem doğallaştırılmış epistemolojinin temellerinin atıldığı "Epistemology Naturalized" da hem de Quine'in başka yapıtlarında gerekçelendirmenin önemi vurgulanmaktadır. Quine gerekçelendirmenin araçlarından biri olarak "gözlemsel delil ve bilimsel yöntemi" önermektedir. Ayrıca onun temelci ve bağdaşımçı kuramları birleştirmeye ya da uzlaştırmaya çalışmakla birlikte bütüncülüğüyle daha tutarlı olduğunu belirttiği bağdaşımçı gerekçelendirme yaklaşımına daha yakın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinde tıpkı geleneksel epistemolojide olduğu gibi inancı bilgiye dönüştüren ve epistemolojinin normatifliğini garanti eden gerekçelendirme kavramı korunmaktadır.

Laudan, bilimsel değer ve normları koşullu önermelerde birleştirerek doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğini gözle görünür hale getirmiştir. Ancak Laudan'ınki kadar açık ifade edilmemiş olsa da, Quine'in epistemolojisinde de araç-amaç ilişkisi sürekli vurgulanarak, epistemolojinin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken bilimin olanaklarından yararlanılması gerektiği ısrarla hatırlatılarak, araçsal ya da hipotetik normatiflik öne çıkarılmaktadır.

Kaynaklar

Albee, E. (1907). Descriptive and Normative Sciences. *The Philosophical Review*, 16(1), 40-49.

- BonJour, L. (1994). Against Naturalized Epistemology. *Midwest Studies in Philosophy*, 19, 283-300.
- Brown, M. J. (2013). Values in Science Beyond Underdetermination and Inductive Risk. *Philosophy of Science*, 80(5), 829-839.
- Douglas, H. (2000). Inductive Risk and Values in Science. *Philosophy of Science*, 67(4), 559-579.
- Hahn, L. E., & Schilpp, P. A. (1998). Reply to Morton White. İçinde *The Philosophy of WV Quine, expanded edition*. (La Salle, IL (C. 21, ss. 124-151).
- Hempel, C. G. (1965). *Aspects of Scientific Explanation* (C. 1). Free Press New York.
- Kim, J. (1988). What is "naturalized epistemology?". *Philosophical perspectives*, 2, 381-405.
- Laudan, L. (1984). *Science and Values: The aims of science and their role in scientific debate*. Univ of California Press.
- Laudan, L. (1986). Methodology's prospects. *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, 1986(2), 347-354.
- Laudan, L. (1987). Progress or Rationality? The Prospects for Normative Naturalism. *American Philosophical Quarterly*, 24(1), 19-31.
- Laudan, L. (1990). Normative naturalism. *Philosophy of science*, 57(1), 44-59.
- McMullin, E. (1982). Values in Science. *PSA: Proceedings of the biennial meeting of the philosophy of science association*, 1982(2), 2-28.
- Özer, M., & Şahin, E. Y. (2015). Quine'in Doğallaştırılmış Epistemolojisinin Normatifliği Üzerine. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 17-38.
- Putnam, H. (1982). Why Reason Can't Be Naturalized. *Synthese*, 52(1), 3-23.
- Quine, W. V. (1969). Epistemology Naturalized. İçinde *Ontological Relativity and Other Essays*. Columbia University Press.
- Quine, W. V. (1973). *The Roots of Reference*. Open Court Pub.
- Quine, W. V. O. (1960). *Word and Object*. MIT Press Cambridge/London.
- Quine, W. V. O. (1981). *Theories and Things*. Harvard University Press.
- Quine, W. V. O. (1992). *Pursuit of Truth*. Harvard University Press.
- Quine, W. V. O. (1990a). Comment on Haack. İçinde R. B. Barrett & R. F. Gibson (Ed.), *Perspectives on Quine* (s. 128). Blackwell.
- Quine, W. V. O. (1990b). Comment on Lauener. İçinde R. B. Barrett & R. F.

- Gibson (Ed.), *Perspectives on Quine* (s. 229). Blackwell.
- Quine W.V. & Ullian J.S. (1978). *The Web of Belief*. McGraw-Hill.
- Rudner, R. (1953). The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments. *Philosophy of Science*, 20(1), 1-6.
- Sabine, G. H. (1912). Descriptive and Normative Sciences. *The Philosophical Review*, 21(4), 433-450.
- Steel, D. (2015). *Philosophy and the Precautionary Principle*. Cambridge University Press.
- Wrenn, C. B. (2004). Hypothetical and Categorical Epistemic Normativity. *The Southern Journal of Philosophy*, 42(2), 273-290.
- Wrenn, C. B. (2006). Epistemology as Engineering? *Theoria*, 72(1), 60-79.

Öz: Quine'in "Epistemology Naturalized" başlıklı makalesi epistemolojide doğallaştırma düşüncesinin klasik yapıtıdır. Pek çok geleneksel bilgi kuramcısı özellikle bu makaleyi hedef alarak epistemolojinin doğallaştırılmasını eleştirmiştir. Eleştirilerin odağında Quine'in, psikolojinin bir alt bölümü haline getirerek, epistemolojinin normatifliğini ortadan kaldırdığı savı yer almaktadır. Laudan epistemolojide doğallaştırmanın gerekli olduğunu savunmasına karşın Quine'a yöneltilen bu eleştiriye katılmakta ve "normatif doğalcılık" adını verdiği yeni bir epistemolojik yaklaşım önermektedir. Bu çalışmada Quine'a yöneltilen eleştirinin yer-siz ve Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin Laudan'ın normatif doğalcılığı gibi hipotetik normatif olduğunu tartışacağım.

Anahtar Kelimeler: Quine, Laudan, doğallaştırılmış epistemoloji, gerekçeleştirme, hipotetik normatiflik.

